

הפתילות למנורת המקדש

נאמר בתורה (שמות כז, כ): 'ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד'. התורה מציינת את חומר הבעירה, שמן הזית, אך לא אומרת דבר מפורש על החומר שהפתילה תיעשה ממנו. יש לברר אם יש מגבלה על סוג הפתילה.

א. הגמרא בשבת: כל הכשר לנר שבת כשר למנורה

בגמרא בשבת (כא ע"א) נאמר:

תני רמי בר חמא: פתילות ושמונים¹ שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר 'להעלות נר תמיד'. הוא תני לה והוא אמר לה: כדי שתהא שלהבת עולה מאליה, ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר. משתמע שכל פתילה הכשרה להדלקת נר שבת כשרה גם למקדש. הגמרא מקשה עליו ממקורות שמהם משתמע שגם צמר, הפסול לנרות שבת, כשר למנורה: תנו: מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם היו מפקיעין, ומהן מדליקין! - שמחת בית השואבה שאני. תא שמע, דתני רבה בר מתנה: בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש. מאי לאו דכלאים? - לא, דבוץ. מסקנת הגמרא, אפוא, שכל פתילה הכשרה לנר שבת כשרה למנורה, ומאיך גיסא רק הכשרה לשבת כשרה למנורה. וכך פסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ג הט"ו): כל הפתילות שאסור להדליק בהן בשבת אסור להדליק בהן במקדש במנורה, שנאמר 'להעלות נר תמיד' שתהא שלהבת עולה מאליה.

ב. שיטת הירושלמי: רק הפשתן כשר למנורה

בירושלמי בשבת (פ"ב ה"ג), על המשנה: 'כל היוצא מן העץ אין מדליקין אלא פשתן', נאמר:

אמר ר' שמואל² בר רב יצחק: כתיב להעלות נר תמיד, שיערו לומר שאין לך עושה שלהבת אלא פשתן בלבד.

1. גרסה זו מוקשית, שהרי רק שמן זית כשר למנורה, עיין מאירי ורעק"א וצל"ח שם. ומסתבר שהמילה 'שמונים' נשתרבה מ'פתילות ושמונים' שבהמשך הסוגיה שם. לגבי חנוכה, ראה רבנו חננאל ובדק"ס על פי כת"י ודפוסים ישנים ומקבילה בילקוט שמעוני (תצוה רמז שעח) שלא גרסו זאת.
2. לפנינו 'שמעון', אך בכל המקבילות שלהלן 'שמואל', ולא מצאנו אמורא בשם ר' שמעון בר רב יצחק.

כיוצא בזה בירושלמי בסוכה (פ"ה ה"ג):

תני, מבלאי מכנסי כהן גדול [שהיו עשויות מפשתן משובח. 'קרבן העדה'] היו מדליקין את הנרות שבפנים, ומבלאי מכנסי כהן הדיוט היו מדליקין את הנרות שבחוץ.³ אמר רב שמואל בר רב יצחק: כתיב להעלות נר תמיד שיערו לומר אין לך עושה שלהבת אלא פשתן בלבד.

ובלשון 'מדרש הגדול' (שמות כז, כ):

להעלות נר תמיד. תנן כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן בלבד. אמר ר' שמואל בר רב יצחק כתיב להעלות נר תמיד, שיערו לומר אין לך עושה שלהבת אלא פשתן, **לכך אין מדליקין נרות המערכה אלא בו**, דתני רמי בר מתנה: בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ועושין מהן פתילות למקדש.

ג. מחלוקת הראשונים על הדלקה בצמר גפן

הראשונים נחלקו בשאלה אם ניתן להדליק נרות שבת בצמר גפן. על המשנה (שבת פ"ב מ"ג) 'כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן' פירש רש"י (שבת כז ע"ב): 'אין מדליקין בו - לעשות פתילה מקנבוס... **ומצמר גפן**'. רבנו תם (תוס', שבת שם ד"ה כל היוצא) ורבים מהראשונים הקשו עליו מן המנהג ומן המציאות: 'ומעשים בכל יום שמדליקין בצמר גפן, **וגם טוב מאד לפתילה**'. לפיכך פירש ר"ת ש'כל היוצא מן העץ' אינו שולל צמר גפן, כי אינו 'עץ' אלא זרע. גם הרמב"ן הכשיר את צמר הגפן לנרות שבת, אך הסביר את המשנה אחרת, שאמנם הצמח בכללו הוא עץ, אבל 'היוצא מן העץ' פירושו שמפיקים את הפתילה מהעץ עצמו על ידי כתישתו, בניגוד לצמר גפן, שהוא סיבים שבטבעם נפרדים מן העץ. אף הרמב"ם הכשיר צמר גפן לנר שבת, כפי שכתב בהלכות שבת (פ"ה ה"ה):

פתילה שמדליקין בה לשבת אין עושין אותה מדבר שהאור מסכסכת בו... אלא מדבר שהאור נתלית בו, כגון פשתה נפוצה ובגדי שש וצמר גפן וכיוצא בהן.

מבין המכשירים את צמר הגפן יש שכתבו שהוא אף עדיף מן הפשתן, כגון הרמב"ן הכותב: 'אין לך פתילה מושכת בשמנים כצמר גפן'. ובספר 'המנהיג' (שבת עמ' קכט) נכתב:

וצמר גפן הנקרא קוטון מותר לפתילה, דאין לך פיסול פתילות אלא אותן ששנו חכמים, וזהו דולק יפה **והשמן נמשך אחריו יותר מפשתן**.

אכן, בדיקה שערכתי העלתה שהשמן 'מטפס' בפתילת צמר הגפן מהר הרבה יותר מאשר בפשתן.

3. הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ו) פסק שנרות המנורה נעשו מבלאי הכותונת, ואילו של שמחת בית השואבה מן המכנסיים, ועיין כסף משנה ופמ"ג באשל אברהם סי' רסד סקט"ז.

ד. הדלקה בצמר גפן במקדש

אחד ממוקדי מחלוקת הראשונים על נר שבת מצמר גפן הוא הירושלמי הנ"ל על מנורת המקדש. ב'הגהות מיימוניות' (שבת פ"ה ה"ה אות ו) סייע לשיטת רש"י הפוסל את צמר הגפן מסוגיית הירושלמי שהכשיר פשתן בלבד, וכן ב'שיבולי הלקט' (סי' סב) בדיונו על צמר הגפן:

ופתילות המקדש פשתן דוקא דגרסינן בירושלמי... אין לך דבר שעושה שלהבת אלא פשתן בלבד.

ב'קרבן העדה' (סוכה פ"ה ה"ג) הסביר טעמו של דבר:

כתיב להעלות וכו'. לכך לקחו פתילות של פשתן **ולא של צמר גפן**, אף על גב שהוא נאה הימנו, **מפני שהפשתן מעלה להב יותר**, וכתב 'להעלות נר תמיד' שתהא השלהבת עולה מאליה.

כלומר אמנם צמר הגפן מושך יפה את השמן, אבל להבת הפשתן גדולה יותר. הרב כשר⁴ חידד יותר את עדיפות הפשתן: צמר גפן אינו עושה שלהבת **בשעת ההדלקה** כמו פשתן. 'שתהא שלהבת עולה מאליה' פירושו שמיד ברגע ההדלקה נוצרת שלהבת נאה, ופרט זה לא מתקיים בצמר גפן.⁵ מבחינה מעשית, בדיקה שערכתי לא אישרה את ההנחה המציאותית של קרבן העדה, ואדרבה, לרוב צמר הגפן נדלק מהר יותר, וגודל הלהבה נובע מעובי הפתילה ולא מסוג החומר. כאן המקום לציין שקיימים זנים רבים של צמח הכותנה, וידוע על הבדלים משמעותיים בין זן לחברו בזמנים ובמקומות שונים, הבדלים שבאים לידי ביטוי גם בדברי הראשונים על ההדלקה בצמר גפן בשבת.⁶ לפיכך לא ניתן לשלול לחלוטין פירוש כלשהו על סמך בדיקת כותנה בימינו. מכל מקום, ניתן לטעון שנימוק פלוני להעדיף פשתן בעבר אינו תקף במציאות ימינו.

כיוון אחר מצאנו בתשובת המהר"ם מרוטנבורג,⁷ שלמד מהירושלמי לפסול צמר גפן למקדש ולשבת, וביאר זאת כך: אמנם בצמר גפן השמן נמשך יפה אחרי הפתילה, אבל גזרו עליו חכמים משום שאר המינים היוצאים מן העץ. ובפשתן לא גזרו משום שבמקדש הדליקו בו, מבלאי בגדי הכהונה. מדבריו עולה שמבחינה מעשית אין כל יתרון לפשתן על פני צמר גפן, אלא שבפועל במקדש הדליקו בפשתן, מאחר שהיה זמין להם בבלאי בגדי הכהונה, ובצמר גפן אסור להדליק רק משום גזרה, שמא ידליקו בשאר היוצאים מן העץ.⁸ אך הרשב"א (שבת שם) ביאר את הירושלמי אחרת:

4. תורה שלמה, מילואים לפרשת תצוה, אות ב.
5. אם כי העלה בעצמו אפשרות אחרת, שבמקדש העדיפו את הפשתן רק מפני שהיה זמין להם מבגדי הכהונה שבלו.
6. על כך ראה: הרב יואל פרידמן, 'השתלשלות בהגדרות אילן וירק מספרות התנאים ועד פוסקי המאה השבע עשרה', עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, עמ' 93-97.
7. מהר"ם, תשובות פסקים ומנהגים, ח"א סי' עא, הוזכרה בקצרה בהגהות מיימוניות הנ"ל.
8. עוד חידש המהר"ם שלנר שבת אסרו רק את היוצא מן העץ אבל לא את העץ עצמו, כגון עץ שמן: 'בעץ גופיה איכא עץ דמדליקין בו [נרות שבת], כגון עץ שמן וכיוצא בו דאפילו בעינייהו מדליקין, וכל שכן ליתנם בשמן ולהדליק בהן במקום פתילה דשפיר דמי. והאי דלא הדליקו בהו במקדש [כלומר, תורה שלמה, מילואים לפרשת תצוה, אות ב].

והא דגרסינן בירושלמי... אין לך עושה שלהבת אלא פשתן בלבד, **יש לומר דדוקא למנורה קאמר**, דבדידה כתיב 'להעלות נר תמיד'. אלא דקשיא לי, דהא משמע בריש פירקין דלא אסרו למקדש אלא מה שאסרו בשבת, וטפי פשיטא להו בשבת מבמקדש, וכדתני רמי בר חמא: פתילות שאמרו אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהם במקדש. **ונראה לי דההיא דירושלמי לא בא למעט אלא כל היוצא מן העץ**, כגון עמרניתא דארזא ודארבתא, דעלה קתני לה.

על פי מסקנתו אין הבדל בין השבת למקדש, ואף הירושלמי לא התכוון לומר שרק הפשתן כשר. וכן כתב בספר המנהיג (שבת ע"א קכ"ט):

וצמר גפן הנקרא קוטון מותר לפתילה... ואע"פ שאמרו בירושלמי... אין לך עושה הדלקה אלא פשתים, **לאו למעוטי צמר גפן הוא בא**, אלא למעוטי כל היוצא מן העץ כי הנך דמתניתין, אבל צמר גפן אינו יוצא מן העץ אלא מן הגרעינין שבו שהן פרי.

יש שפירשו את הירושלמי פשוטו כמשמעו, שרק הפשתן כשר למקדש, אך לדעתם הבבלי חולק ומכשיר גם צמר גפן.⁹ על פי שיטה אחרת ליישוב שני התלמודים, הירושלמי עוסק בדין לכתחילה, ואילו הבבלי מכשיר למנורה בשעת הדחק כל פתילה הכשרה לשבת.¹⁰

ביאור מחודש למשנה ולשיטת רש"י כתב הרב כשר:¹¹ גם רש"י מודה ומסכים למנהג להדליק נר שבת בצמר גפן, אלא שלמקדש הוא פסול. המשנה 'כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן' היא המשך לדברי רבי טרפון: 'אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד', וטעמו¹² משום שהוא מדמה את נר השבת לנרות המנורה, ולאור זאת הוא סובר גם שיש להדליק רק בפשתן, כדרשת הירושלמי על המקדש. נמצא שמשנה זו היא דעת יחיד לגבי נר שבת, ואין הלכה כמותה.

במקום פתילה; או כטעמא דקרא לצורך בשמן זית דווקא] לאו משום שאינו מעלה שלהבת יפה, אלא דלאו אורח ארעא להכניס לפניו אודים העשנים האלה, השתא לפני מלך בשר ודם אין עושיין כן, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה. הוא מציין לגמ' בפסחים עה ע"ב לגבי הקטורת שביום הכיפורים, הלומדת מפסוק שלא יביא מהמזבח החיצון מחצה גחלת ומחצה שלהבת, שעד שיגיע לקדש הקדשים כבר יהיה הכל גחלת, אלא 'ולקח... גחלי אש', גחלים משעת לקיחה. המהר"ם מסביר שטעם הדין הוא כדי שהגחלים לא יעלו עשן, 'כל שכן דבמנורה אין מדליקין בו, שהוא תדיר בפנים'.

9. עלי תמר על הירושלמי שבת שם, וציין לפיוט ארץ ישראלי קדום שמזכיר הדלקת נר חנוכה בפשתן דווקא, כעין המנורה, ובהתאם לשיטת הירושלמי; וראה בהרחבה ב'עיונים ומחקרים' לר' שאול חנא קוק ח"א עמ' 95-99, שהלך בכיוון זה ואף הסביר את הרקע ההיסטורי למחלוקת, שבבבל הייתה הכותנה נפוצה מהפשתן. על פי הנחה מקובלת במחקר ההיסטורי, צמר הגפן לא היה ידוע בארץ בימי בית ראשון (חיי התרבות בישראל, הרשברג, עמ' צב; וככל שעלה בידי לברר, זוהי ההנחה המקובלת גם בימינו).

10. מהר"ם שיק בחידושויו לשבת כא ע"א; עלי תמר על הירושלמי בסוכה שם.

11. תורה שלמה, מילואים לפרשת תצוה, אות ב.

12. תנחומא, בהעלותך א.

הרמב"ם¹³, כאמור, פסק בפשטות שכל פתילה הכשרה לשבת כשרה למקדש, והכשיר במפורש צמר גפן לשבת¹⁴, ומכאן שהוא כשר למקדש לכתחילה. ייתכן שדעתו כמסקנת הרשב"א שגם הירושלמי מודה לזה, או שדחאו מפני הבבלי המכשיר למקדש את כל הפתילות שלא נפסלו במשנה לנר שבת.

ה. הכרעת ההלכה

כידוע, הכרעת הפוסקים¹⁵ ומנהג ישראל להדליק בצמר גפן בשבת¹⁶. אין זו הכרעה מוחלטת במחלוקת הנ"ל על המקדש, מפני שייתכן שהירושלמי פסל את צמר הגפן למקדש בלבד ולא לשבת (כהצעת הרשב"א בתחילת דבריו, וכפי שביאר הרב כשר את שיטת רבי טרפון). אך פשטות הדברים כמסקנת הרשב"א שדין שבת ודין המקדש תלויים זה בזה, וממילא מנהג ישראל מכריע כדעת הרמב"ם שצמר הגפן כשר אף במקדש. בפרט לאור העובדה שצוינה לעיל, שמבחינה מעשית אין כל יתרון לפשתן בהעלאת השלהבת מאליה, אין מקום להעדפת הפשתן¹⁷. גם לעניין חנוכה כתב ה'חיי אדם' (כלל קנד סעי' ח):¹⁸

מצוה מן המובחר ליקח שמן זית, דומיא דנס שבמקדש שהיה בשמן זית... **מצוה**

מן המובחר ליקח צמר גפן או חוטי פשתן.

וב'קיצור שלחן ערוך' (סי' קלט סעי' ד):

ומכל מקום מצוה מן המובחר ליקח שמן זית, דומיא דנס שבמקדש שהיה בשמן

זית... וכן כל הפתילות כשרות לנר חנוכה, **ומצוה מן המובחר ליקח צמר גפן...**

ומדבריו נראה שיש להעדיף צמר גפן יותר מן הפשתן. לכאורה על פי השיקול 'דומיא דנס' היה ראוי להעדיף חוטי פשתן, ואם כן יש לשמוע שאחרונים אלה נקטו כדעה שגם צמר גפן כשר במקדש. אמנם יש מקום לדחות, שהשיקול 'דומיא דנס' שייך יותר בשמן, שריבוי היה הנס, ולא בפתילה, אך מצינו שגם בפתילה יש דין לדמות למנורת המקדש¹⁹.

13. רמב"ם, הל' תמידין ומוספין פ"ג הט"ו.

14. רמב"ם, הל' שבת פ"ה ה"ה.

15. שו"ע, או"ח סי' רסד סעי' א.

16. בדרכי משה, כתב בשם ההגהות מיימוניות 'דפשתן עדיף להדליק בו מבכל דבר', וכן פסק בשו"ע הרב, שם סעי' א. וצ"ב, שהרי ההג"מ כתב זאת לא כעדיפות בעלמא אלא אסר את צמר הגפן. עכ"פ למעשה הרמ"א לא העיר על השו"ע.

17. לעניין סברת המהר"ם שגזרו על צמר גפן משום שאר היוצא מן העץ, הרי בזה מנהג העולם בשבת שלא כדבריו, ואין טעם לגזור על כך במקדש דווקא, מקום ש'כהנים זריזים', ובדרך כלל מצינו להיפך, שאין שבות במקדש. כאשר יש בלאי בגדי כהונה, יש מקום להעדיף את הפשתן, משום שכבר נעשתה בו מצווה, אך עיין שו"ת בית שער, או"ח סי' שכז, שאפשר שמכיוון שהבגד השתנה בטלה עדיפות זו.

18. והובא במשנ"ב, סי' תרעג ס"ק ב.

19. מחצית השקל, סי' רסג ס"ק א, שאבוקה פסולה בחנוכה משום שהיא פסולה במקדש. אגב יש להעיר שלפתילת הפשתן הקלועה מחוטים יש נטייה להתפצל, בניגוד לצמר גפן, אך אין בזה משום 'אבוקה', משום שאין דבר המפריד בין החוטים, ראה משנ"ב סי' רצח ס"ק ח.

1. במציאות ימינו

לאור המסקנה לעיל שהעדפת הפשתן על פני צמר הגפן במקדש נבעה כנראה משיקול כלכלי של זמינות החוטים, יש לבדוק העדפה זו מחדש במציאות ימינו. ראשית, מסתבר שבגדי הכהונה, לפחות בשלב ראשון, לא יחלפו בתדירות גבוהה כפי שנהגו בעבר, בגלל מחירם היקר.²⁰ מעבר לכך, ייתכן שרכישת פתילות צמר גפן חדשות תהיה זולה יותר ממחיר העבודה הנדרש לניצול משני של בגדי הכהונה והפקעת פתילות מתוכם.

סיכום ומסקנות

בבבלי נאמר שכל פתילה הכשרה לנר שבת - כשרה למנורת המקדש, ופתילה הפסולה לנר שבת, מפני שהאש אינה עולה בה יפה, פסולה למנורה. בירושלמי נאמר שאין מדליקים במנורה אלא בפשתן. יש מפרשים שכוונתו לשלול גם צמר גפן (הגהות מיימוניות), מפני שלהבת הפשתן גדולה ומהירה יותר (קרבת העדה), או גזרה משום שאר הפתילות היוצאות מן העץ (מהר"ם). ויש מפרשים שאין כוונתו לשלול צמר גפן (רשב"א, המנהיג), וכך פסקו רוב הראשונים, וזהו מנהג ישראל בשבת ובחנוכה. ממילא גם במקדש צמר גפן כשר, כדברי הרמב"ם. בפועל, על פי המתואר בברייתות, פתילות המנורה הוכנו מפשתן העשוי מבגדי כהונה שהתבלו. מסתבר שהעדיפו את הפשתן רק משום שהיה זמין יותר, מבלאי בגדי הכהונה. בימינו יש מקום לבדוק זאת מחדש, ואם מבחינה כלכלית יתברר שיש עדיפות לשימוש בצמר הגפן, אין כל מניעה לנהוג כך.

נספח - תוצאות ניסוי להשוואה בין צמר גפן לפשתן

לאור המסקנה לעיל שצמר גפן כשר להדלקה, ערכתי ניסוי להשוואה בין צמר גפן המצוי כיום לפשתן כדי לבחון אם יש עדיפות לאחד מהם.²¹ הניסוי נערך בהיקף מצומצם ובאמצעים ביתיים,²² וממילא הממצאים שלהלן הם התרשמות ראשונית שראויה לבחינה מעמיקה יותר.

20. ע"י גם שערי היכל לזבחים, מערכה ר"ז, שם העלינו סברה שכאשר יש אמצעי כיבוס יעילים, יהיה ניתן לכבס את בגדי הכהונה ולהחזירם לשימוש.
21. אציין שוב שיש זני כותנה שונים, ולכן הממצאים אינם משקפים בהכרח את מה שהיה בפני הקדמונים שדיברו בנושא, כל אחד בזמנו ובמקומו.
22. השתמשתי בשמן זית 'כתית מעולה' ('שקדיה', תוצרת ספרד) מאותו בקבוק. פתילות הפשתן נעשו מחוטים שהוכנו במכון המקדש לבגדי כהונה, כפי שהיה במקדש (כל חוט כפול שישה; לפתילה גלגלתי חמישה-שישה חוטים); לא מן הנמנע שניסוי בסיבי פשתן היה מעלה תוצאות אחרות. פתילות צמר הגפן נעשו ידנית, ועל מנת לתאם את עובי הפתילות בין צמר הגפן לפשתן, כולן הוכנסו בלחץ מסוים לצינורית בקוטר כ-3 מ"מ.

פרמטר	תוצאה
1. משיכת השמן בפתילה	צמר הגפן מושך מהר יותר במידה ניכרת
2. מהירות ההדלקה	צמר גפן נדלק קצת יותר מהר
3. יציבות הלהבה	הלהבה נראית יציבה ולא קופצנית בשני הסוגים ולא הורגש הבדל ביניהם
4. יופי	בדרך כלל להבת הצמר גפן נראתה צהובה, 'נקייה' ובוהקת יותר ²³
5. תאורה	כאשר הלהבה הייתה בגודל שנראה אחיד, לא הורגש הבדל בעצמת האור ²⁴
6. פיח	בתנאים שבהם נוצר פיח, צמר הגפן יצר כמות גדולה יותר ²⁵
7. חום	כנראה הפשתן מחמם יותר ²⁶
8. גודל הלהבה ומשך הבעירה	היקף הניסוי לא מספיק כדי לדווח על התוצאות ²⁷

23. לאחר כתיבת הדברים ראיתי מימרא המיוחסת לר' ברוך ממז'בוז': 'בוא וראה מה בין פתילת צמר גפן לפתילת פשתן: זו דולקת בחשאי ואורה יפה, זו מפציעה ברעש ואורה כהה' ('באר החסידות' עמ' 174).
24. ניסיתי לקרוא ספר לאור הנרות, במרחקים משתנים, וכמה פעמים התוצאה הייתה זהה בשני הסוגים.
25. החזקתי כוסות זכוכית הפוכות מעל להבות שלמראית העין נראו באותה עצמה בערך, האחת מפשתן והאחרת מצמר גפן, והורדתי אותן מטה באיטיות. כאשר הכוסות התקרבו ללהבה ונוצר מחסור בחמצן, לפעמים שתי הלהבות נשארו באותו מצב, ולפעמים (לא הצלחתי להבחין בחוקיות שהבדילה בין מקרה לחברו) שתיהן הפכו גבוהות יותר (כמשולש שווה שוקיים בעל זווית חדה יותר בין השוקיים) והחלו להפיץ פיח. באופן עקבי, בכל פעם שהיה פיח, בצמר הגפן הפיח התחיל מוקדם יותר, כלומר כאשר הכוס שמעליו הייתה גבוהה יותר מאשר הכוס שמעל הפשתן. חוקר פיח שעמו התייעצתי הסביר לי שהפיח רגיש מאוד לגורמים שונים, ושינויים קלים בתנאים יכולים לשנות שינוי גדול את יצירת הפיח ואופיו. לגבי ההבדל בין הצמר גפן לפשתן שיער (בהסתייגות, מאחר שלא עסק בחומרים אלו) שמקור הפיח בשמן עצמו ולא בצמר גפן ובפשתן, וההבדל בין החומרים נובע מכך ששטח הפנים של צמר הגפן גדול יותר ביחס לנפחו ולכן הוא סופח יותר שמן. לדעתו סביר שצמר גפן יכלה את השמן מהר יותר.
- קיומו של פיח מהמנורה מוזכר בגמרא ביומא נב ע"א: 'ניעול בין מנורה לכותל? - משחרי מאניה', ופירש רש"י: 'בגדיו משחירין מעשן המנורה שהשחיר את הכותל' (וברבנו חננאל: 'ומטנפי בגדיו מן המנורה'), אך כמובן יש עניין למעטו, משום נוי ההיכל והפרוכת וגם לבטיחותם של הכהנים, מאחר ששאיפת פיח מרובה מזיקה לבריאות.
26. הנחתי חפץ מתכתי מעל שתי הלהבות שנראו באותו גובה, והצד שמעל הפשתן הגיע מהר יותר ליד סולדת בו'. כמו כן, כוס חד פעמית נמסה מהר יותר בצד זה. ניסיונות חוזרים הביאו לאותה תוצאה.
27. כידוע לכל מדליק נרות שמן בחנוכה, יש פערים ניכרים בגודל הלהבה ובמשך הבעירה בין נר לנר, למרות כמות זהה של שמן וגודל זהה של פתילה. לכן אין להסיק מסקנות ללא מחקר בהיקף רחב. אציין לפי שעה שגודל הלהבה נקבע במידה רבה לפי עובי הפתילה בקצה העליון בדווקא, כלשון רבנו חננאל שבת כא ע"א והרי"ף שם ט ע"א: 'להעבות ראש הפתילה להרבות אורה'. לעניין זה, כשמכינים פתילה מצמר גפן היא נוטה להיות מחודדת יותר בקצה, כעין קיסם לניקוי שיניים, בניגוד לפשתן שאינו נדחס ומתגבש כמו הצמר. לכן אם רוצים פתילה עבה מצמר גפן, יש לגזור את הקצה.